

Η βυθισμένη περιοχή της μυκηναϊκής πόλης στη Ν.Α. ακτή της Πελοποννήσου

Υποβρύχια φωτογραφία του πλακόστρωτου δρόμου της μυκηναϊκής πόλης στο βυθό της περιοχής Ελαφάντηου

Υποβρύχια πόλη της Β΄ χιλιετίας π.Χ. στις ακτές της Ν.Α. Πελοποννήσου

Εκατό περίπου αρχαία λιμάνια είναι γνωστά στην ηπειρωτική Ελλάδα και ισάριθμα στη νησιωτική. Τα ίχνη των περισσότερων ή ό,τι απομένει από τις λιμενικές τους εγκαταστάσεις βρίσκονται κάτω από την επιφάνεια της θάλασσας, εξαιτίας τόσο της καθίζησης που προκάλεσαν στο πέρασμα των αιώνων, οι σεισμοί μιας από τις πιο σεισμογενείς περιοχές του κόσμου, όπως έχει εκτιμηθεί ότι είναι η περιοχή της Ελλάδας - Αιγαίου - Τουρκίας, όσο και της αλλαγής του ύψους της στάθμης των θαλασσιών υδάτων. Ο δύτες και ερευνητής βυθισμένων πόλεων N. Flemming, μετά από μακροχρόνιες έρευνες στα νερά της Δ. Μεσογείου, όπου εντόπισε στις ακτές της και κάτω από την επιφάνεια της θάλασσας λιμάνια και οικήματα, της ρωμαϊκής περιόδου κυρίως, προγραμμάτισε νέα έρευνα στις ελληνικές ακτές, στην προσπάθειά του να εντοπίσει αρχαιότερους (πρωϊστορικούς) παράλιους οικισμούς και λιμάνια, που έχουν σήμερα καλυφθεί από τη θάλασσα, εξαιτίας γεωλογικών φαινομένων που συνέβησαν στη διάρκεια των τελευταίων χιλιετιών της παλαιολιθικής περιόδου. Είχε κινήσει την προσοχή του Flemming το γεγονός ότι, ενώ είχαν ανακαλυφθεί πολλά κέντρα του Κρητομυκηναϊκού πολιτισμού, τόσο στην ηπειρωτική χώρα όσο και στα

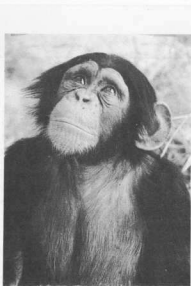
νησιά, ελάχιστοι μόνο παράλιοι προϊστορικοί οικισμοί ή λιμάνια ήταν γνωστά, όπως π.χ. των Ματάλων, του επινεύου δηλαδή της Φαιστός, στην Κρήτη ή του Αγίου Κοσμά στην Αττική. Και αυτό προκειμένου για έναν πολιτισμό, που θάισε την ανάπτυξη του στην κυριαρχία του στη θάλασσα. Τον Μινωικό πολιτισμό των θαλασσοκρατών Κρητών, διαδέχτηκε ο Μυκηναϊκός, δημιουργήμα των Αχαιών, που διδάχτηκαν από τους Κρήτες τη ναυτιλία και το εμπόριο. Μετά την κατάλυση της Μινωικής θαλασσοκρατορίας, το μυκηναϊκό εμπόριο επεκτάθηκε. Με την οικονομική εξέλιξη δημιουργήθηκαν ναυμαχία πόλεις, όπου κατοικούσαν ναυτικοί και έμποροι. Πριν από το 1.300 π.Χ. μυκηναϊκά αγγεία στέλνονταν στην Τροία και στην Ιταλία, Μυκηναϊκή κεραμική βρέθηκε στην Κίλικια, τη Συρία, την Παλαιστίνη και την Αίγυπτο. Στις ανασκαφές του Τάραντα ήρθαν στο φως πολλά μυκηναϊκά αγγεία, που κοσμούσ σήμερα το Μουσείο του. Τα πλοία των Μυκηναίων εξασφάλιζαν την επικοινωνία με ολόκληρη την τότε γνωστή Μεσόγειο. Ανάμνηση των ταξιδιών αυτών διαφύλαξε ο μύθος της Αργοναυτικής εκστρατείας. Περί το τέλος του 13ου αι. π.Χ., το κράτος των Μυκηνών έφτασε στο απόγειο της δύναμής του. Τότε πραγματοποιήθηκε και η

εκστρατεία των Αχαιών εναντίον της Τροίας. Που βρίσκονται όμως σήμερα τα λιμάνια, από όπου απέπλεαν τα πλοία τους. Στην Οδύσεια αναφέρονται πολλοί εμπορικοί σταθμοί και λιμάνια στη Ν. ιδίως Πελοπόννησο. Μήπως πρόκειται για παράλιους οικισμούς, που υπήρξαν μόνο στη φαντασία του Ομήρου; Τα ερωτήματα αυτά απασχόλησαν και τον Flemming, που επίζητησε τη θοήθεια του αρχαιολόγου Dick Simpson και του καθηγητή Chuck Higgins. Ο πρώτος, επικεφαλής επιστημονικής αποστολής του Πανεπιστημίου Queens του Οντάριο είχε εντοπίσει, με φωτογραφίες που τραβήχτηκαν από ελικόπτερο, πολλούς άγνωστους αρχαίους οικισμούς στον ελληνικό χώρο. Ο δεύτερος, καθηγητής του Davis Campus στο Πανεπιστήμιο της Καλιφόρνιας, έχοντας πραγματοποιήσει γεωλογική έρευνα στη Ν. Ελλάδα είχε εντοπίσει, στην περιοχή της Μεθώνης, κάποια υποθαλάσσια βυζαντινά κτίσματα.

Η έρευνα του Higgins κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι ακτές της Πελοποννήσου στην περιοχή εκείνη είχαν υποστεί καθίζηση. Ο Flemming αποφάσισε να πραγματοποιήσει υποθαλάσσια έρευνα στη Ν. Πελοπόννησο. Μελέτησε πρώτα με προσοχή πάνω στο χάρτη τη μορφολογία των ακτών της Ν.Α. Πελοποννήσου, όπου κατέ-

λγη ο πλους των Μινωϊκών πλοίων. Συγκέντρωσε την προσοχή του στην πληροφορία του Παισαπιά, ότι η Ελαφόνηρος ήταν χερσόνησος στους κλασικούς χρόνους. Τα πλοία που έπλεαν από την Κρήτη προς το Λακωνικό κόλπο θα έπρεπε να την παρακάμπτουν. Αν όμως τους έφτανε η νύχτα, ή αν συντούσαν αντίθετο άνεμο ή δυνατά ρεύματα, θα εύρισκαν ασφαλές καταφύγιο στις Ν. ακτές της. Με βάση το συμπέρασμα αυτό οργανώθηκε αποστολή του Πανεπιστημίου του Cambridge, που με τη συνεργασία της Βρετανικής Αρχαιολογικής Σχολής στην Αθήνα πραγματοποιήσε στις νότιες ακτές της Πελοποννήσου υποβρύχια έρευνα. Με τη βοήθεια φωτογραφιών, που πάρθηκαν από ανυψωμένο μπαλόνι, αποκαλύφθηκαν τα ερείπια πόλης των Μυκηναϊκών χρόνων στην περιοχή της νησίδας «Παυλοστέρη». Τοίχοι, δρόμοι, ερειπωμένα δωμάτια μυκηναϊκών αλλά και παλαιότερων κτισμάτων βρέσκονται εκεί σε βάθος 3 ως 5 μέτρων. Οι τοίχοι τους είχαν κτιστεί με δύο σειρές μεγαλύτερων λίθων, που ανάμεσά τους συγκρατούσαν χαλίκια. Δύο μεγάλοι πλακόστρωτοι δρόμοι, που τέμνονταν κάθετα, χωρίζαν την πόλη σε 4 τμήματα. Πρόκειται για τον μεγαλύτερο σε έκταση μυκηναϊκό οικισμό, που έχει ως σήμερα επισημανθεί. Η έκταση του φανερώσει ακμή, ορειφύλονη αναμφίβολα στην επίκαιρη γεωγραφική θέση του αλλά και στις εύφορες πεδιάδες της περιοχής Βάτικα, Νεάπολης, Βοιών. Ανάμεσα στα ερείπια των οικισμών βρέθηκαν και 37 κιβώτιοι τύφοι, περικλειστοί με πλάκες. Το σχήμα τους, αλλά κυρίως το γεγονός ότι επισημάνθηκαν στο δάπεδο των κτισμάτων επιβεβαιώνει, ότι πρόκειται για τάφους της Μεσοελλαδικής περιόδου (1900-1600 π.Χ.), γιατί στην περίοδο εκείνη συνήθιζαν να ανοίγουν τάφους (παυιδιών) στο δάπεδο των οικιών. Άρα η θυγατρική πόλη προήρθε των Μυκηναϊκών χρόνων. Το συμπέρασμα αυτό επιβεβαιώθηκε και από τα, λιγοστά σχετικά, κεραμικά ευρήματα, που βρέθηκαν στο θύλο. Δεν επισημάνθηκαν, μεταξύ των κτισμάτων, ερείπια αποβάθρας. Τουτό δεν είναι παράδοξο όμως, γιατί τα πλοία της εποχής, μήκους 10 ως 20 το πολύ μέτρων, που μπορούσαν να επιπλέουν και στα 2 μόλις μέτρα, ήταν αρκετά ελαφρά, ώστε να δερνουνται στην αμμουδιά. Αλλά η έρευνα πρέπει να συνεχιστεί και η συνέχισή της ίσως να ανατρέπει τα πρώτα αυτά συμπεράσματα.

Επαμ. Α. Βρανόπουλος
Δρ. Ιστορίας - Αρχαιολογίας

Κανιβαλισμός και αρχαιολογία

Ο Ηρόδοτος, ο αρχαιότερος γεωγράφος, μέσα στις διηγήσεις του αναφέρει πως οι Σκύθες που κατοικούσαν βορειοανατολικά της Κασπίας συνήθιζαν να τρώνε τους γέροντες, αφού τους σκοτώνανε. Ίσως ο Ηρόδοτος να υπερβάλλει μερικές φορές, αλλά πολλά είναι και τα στοιχεία που μας δίνει που έχουν επαληθευτεί, είτε από άλλους συγγραφείς είτε από ανασκαφικά ευρήματα.

Το θέμα του «κανιβαλισμού» εξάπτε την ανθρώπινη φαντασία κατά τον 15ο αι., εποχή των μεγάλων εξερευνητήσεων (το όνομα Κανίβαλος προέρχεται από το Καρίβ ή Καρίβα, όπως ονομάζονταν οι Ινδοί της Καραϊβικής). Αργότερα, οι μελετητές αναρωτήθηκαν και για τον προϊστορικό άνθρωπο, πάντοτε όμως με κάποια απέχθεια προς την πράξη του «κανιβαλισμού».

Ποιοι να είναι όμως οι λόγοι που έσπρωξαν τον άνθρωπο να φάει τον συνάνθρωπό του; Ο πρώτος είναι καθαρά τροφικός. Ενώ ένας δεύτερος σχετίζεται με τελετές και δοξασίες. Η τροφική ανθρωποφαγία φαίνεται να είναι πολύ σπάνια: μεγάλη πείνα, πολιορκίες, ναυαγία, περιπτώσεις δηλαδή που από το φάγωμα ενός, συνήθως πεθαιμένου ή ετοιμοθάνατου εξαρτάται η επιβίωση των άλλων. Στη δεύτερη περίπτωση το να φαγώθει ένα ορισμένο τμήμα του σώματος του νεκρού αποτελεί μέρος ιεροτελεστίας που ενδεχομένως αποβλέπει στην αποκατάσταση κάποιας σχέσης ανάμεσα σ' αυτό που τρώει και σ' αυτό που τρώεται. Η πιο συνθη-

σμένη σχέση είναι αυτή που κάνει τις αρετές του νεκρού να «πενήν» στον ζωντανό. Τα όργανα που θεωρούνταν έδρα αρετής ήταν το μυαλό, η καρδιά, τα μάτια, η γλώσσα και τα γεννητικά όργανα. Η ανάλυση του νεκρού ίσως να εξασφάλιζε για το ζωντανό και την προστασία εκ μέρους του και των συγγενών του, μέσω της ταύτισης που διενεργείται με την ανθρωποφαγία.

Βέβαια, δεν είναι δυνατόν να αποκλείσουμε την πιθανή ύπαρξη ανθρωποφαγίας στην προϊστορική εποχή, συνδυασμένου χαρακτήρα, θρησκευτικού και τροφικού, κυρίως σε κοινωνίες που στερονόταν πρωτεϊνών.

Δεν είναι εύκολο να αποδειχθεί η ανθρωποφαγία στους προϊστορικούς χρόνους, γιατί τα αρχαιολογικά λείψανα δεν αρκούν για να φανεύει αν η σάρκα είχε τεμαχιστεί, αν το κρέας είχε ψηθεί ή είχε καταναλωθεί ωμό (ωμοφαγία), κλπ. Το να βρεθούν άνθρωπινα κόκκαλα μαζί με κόκκαλα ζώων που είχαν αναλυθεί δεν σημαίνει ότι αποτελούν τροφικά υπολείμματα. Μπορεί να είναι κόκκαλα νεκρών που έσπρωαν ως εκεί τίποτα ζώα, μπορεί να είναι οστά που φυλάγονταν και με την καταστροφή του οικισμού -μιας και βρίσκουμε μόνο υπολείμματα οικισμών- πέσανε μαζί με άλλα πράγματα, μπορεί να είναι χιλιάδες πιθανότητες... Πάντως, όταν ο άνθρωπος σπάσει ένα κόκκαλο για να φάει το μεδούλι, το σπάει κατά μήκος και έτσι σπασμένα οστά έχουν βρεθεί ελάχιστα. Σε πολλά οστά βρέθηκαν σημάδια καθαρισμού από το κρέας, αλλά αυτό δε σημαίνει ότι το κρέας αποτελούσε τροφή. Επίσης αρκετές είναι οι περιπτώσεις που βρέθηκαν οστά καμένα. Ούτε αυτό σημαίνει πως το κρέας που τα περιέβαλε ψήθηκε και φάγθηκε: όταν ψήνουμε κρέας, το κόκκαλο που βρίσκεται στο κέντρο του δεν καίγεται. Πάντως, παραμένει δύσκολο στον σύγχρονο άνθρωπο να δεχτεί πως οι προπάτορές του ασκούσαν ανθρωποφαγία.

Τα τελευταία χρόνια όμως, οι βιολόγοι απέδειξαν πως υπάρχει πολύ στενή βιολογική σχέση ανάμεσα στον άνθρωπο και στους χιμαπατζήδες (είδος πιθήκου). Η βιολογία, επιστήμη που μελετά τα ήθη απέδειξε και αυτή με τη σειρά της, τη στενή σχέση του ανθρώπου με τους χιμαπατζήδες: η συμπεριφορά τους είναι πολύ σχετική. Στα πλαίσια αυτής της πιστοποίησης, ο «κανιβαλισμός» που παρατηρήθηκε στους πιθήκους - στο εθνικό πάρκο της Τανζανίας - χρονομετρεί ως αποδεικτικό στοιχείο εξαιρετικά κανιβαλισμού και στις πρώτες ανθρώπινες κοινωνίες.